

پیشہ کی بو ۴۲-۴۳ مین کتیبی پھمانی نوئی ئینجیل به گویره نویسنی لوقا (۶۲-۶۳ ی زاینی)

- ا. نووسه ری ئینجیل به گویره نویسنی لوقا
- ب. سه رچاوه کانی نووسینئینجیل به گویره نویسنی لوقا
- ج. میژووی نووسینئینجیل به گویره نویسنی لوقا
- د. شوینئینجیل به گویره نویسنی لوقا
- ه. تایبه تمه ندیبه کانی ئینجیل به گویره نویسنی لوقا
- و. مہبہ ست له نووسینئینجیل به گویره نویسنی لوقا
- ز. ناوہر وکی ئینجیل به گویره نویسنی لوقا
- ح. بابہ ت و دابہ شکردنی ئینجیل به گویره نویسنی لوقا
- ط. پھیامہ سه ره کیبه کانی ئینجیل به گویره نویسنی لوقا

ا. نووسه ری ئینجیل به گویره نویسنی لوقا.

۱. پیشہ کیبه کانی لوقا و کرداری نیردراوان.

له پیشہ کیبه کانی ئینجیل به گویره نویسنی لوقا و کتیبی کرداری نیردراوانی نووسیوه. لوقا و کرداری نیردراوان وهک نامه بو تیوفیلوس نووسراون، به لام مہبہ ست لییان ئەوہ بووہ بو خەلک بلاویکرینەوہ. له کاتیکیا مەر قوس ئینجیله کهی زیاتر له سه ر بنه مای وتار و فیرکاریبه کانی پتروسی نیردراوان نووسیوه، لوقا ئینجیله کهی له سه ر بنه مای مادده ی چه ندین سه رچاوه نووسیوه. لوقا بو ماوه یه کی دریز هاوه لی پؤلسی نیردراوان بووہ و په یوه ندیبه کی نزیککی له گه ل نیردراوه کانی دیکه دا هه بووه.

۲. ناوی لوقا له پھمانی نویدا.

ئینجیلی سیبیه به ناوی 'لوقا' کراوه، لوقا هاوه ل و هاوکاری پؤلسی نیردراوان بوو. ناوی لوقا تهنه سئ جار له پھمانی نویدا هاتووہ. له کاتی یه که مین زیندانیکردنی له رۆما، پؤلس له کولۆسی ۴: ۱۴ دا به "لوقای پزیشکی خۆشه و بیستمان" ناوی ده بات. به و پبیه ی له م ده قه دا له جوله که کان (ئه وانه ی خه ته نه کراون) جیا کراوه ته وه، وا دهرده که ویت لوقا یونانیبه کی خوینده وار بیت. له فلیمۆن ۲۳-۲۴ پؤلس دهنووسیت که "مه ر قوس... و لوقای هاوکارم" سلاو دهنیرن. له کاتی دووه م زیندانیکردنی له رۆما، له ۲ تیمۆس ساوس ۴: ۱۱ دا ده لیت: "ته نها لوقا له گه لمدایه." له م ده قانوه روونه که لوقا هاوسه فهریککی دلسۆز و هاوکاری پؤلس بووه.

۳. نووسه ری ئینجیله که و کتیبی کرداری نیردراوان هاوسه فهری پؤلس بووه.

له کتیبی کرداری نیردراواندا، نووسه ر هه رگیز ناوی خوی ناهینیت، به لام چه ندین جار خوی وهک به شیک له گرووی گه شته که دهناسینیت. له ویدا ده لیت 'ئیمه' ئەمه مان کرد یان ئەوه مان کرد.

• یه که م به شی ناسراو به 'ئیمه' له کرداری نیردراوان ۱۶: ۱۰-۱۷ دا. لوقا له سالی ۵۰ ی زاینیدا له ترؤئاس په یوه ندی به دووه م گه شتی مژده دهری پؤلسه وه ده کات، له فیلیپی له گه لیاندا خزمه ت ده کات و پاشان بو ماوه ی زیاتر له شه ش سال له فیلیپی دهمینیته وه.

• دووه م به شی 'ئیمه' کرداری نیردراوان ۶: ۱۵-۱۶. لوقا جاریککی دیکه له کوتایی سیبیه مین گه شتی مژده دهری پؤلس له سالی ۵۷ ی زاینی له فیلیپی په یوه ندی پبیا نه وه ده کاته وه. ئەو

۷. میژوونوسان ئەم ئینجیلە دەدەنە پال لوقا.

- یۆسیبیۆسی باوکی کەنێسە لە ساڵی ۳۰۰ ی زایینیدا نووسیویەتی: "لوقا لە رەگەزدا خەلکی ئەنتاکیە بوو و لە پیشەدا پزیشک بوو. ئەو بۆ ماویەکی درێژ ھاوئەلی پۆلس بوو و پەییوندییەکی نزیککی لەگەڵ نێردراوەکانی دیکەدا ھەبوو. لە دوو کتێیدا کە بە سروشی (ومحی) خودا نووسراون، واتە ئینجیل و کرداری نێردراوان، نموونەیی ھونەری چاککردنەوی (رۆح)ی بۆ بەجێھێشتین تاوھکو لێیانەوہ فیروی ببوو."

- پیشەکی دژە مارسپۆنی لە نزیکەیی ساڵی ۱۸۰ ی زایینیدا دەلێت: "لوقا کە خەلکی ئەنتاکیەیی سووریا بوو، پزیشک بوو و قوتابی نێردراوەکان بوو. دواتر ھاوئەلی پۆلس بوو تا کاتی شەھیدبوونی پۆلس. ئەو بەبێ کەموکۆپی خزمەتی مەزنی کردوو. نە ژن و نە منداڵی ھەبوو، لە تەمەنی ھەشتا و چوار ساڵیدا لە بۆیتیا کۆچی دوایی کرد، لە کاتێکدا پێ بوو لە پۆحی پیرۆز... لوقا بە ئیلھامی پۆحی پیرۆز ھەموو ئینجیلەکی لە ناوچەیی ئەخایا نووسی... دواتر ھەر ئەم لوقایە کرداری نێردراوانی نووسی."

- ناویشانی ئینجیلەکی: لوقا بۆ تیۆفیلۆسی نووسی، کە پێدەچیت یەکیک بیت لە ھاویری بەرێزەکانی، بە مەبەستی رووناککردنەوی ھەموو گەرپیدە دلسۆزەکان و بەھێزکردنی باویری باوئردارە نوئیەکان، بەتایبەتی لە جیھانی رۆمانی یۆنانی زماندا. مەبەستی کۆتایی ئەو فێرکردنی ئینجیل بوو بە ھەموو نەتەوێکان. کاتیک دەست کرا بە کۆپیکردن، بلۆکردنەوہ و وەرگرتنی دەق لە ئینجیلەکان لە نووسینەکانی باوکانی کەنێسەدا، ئەم کەسانە رانەھاتبوون ناوی نووسەرانی ئینجیلەکان بەین، پێدەچیت لەبەر ئەوہ بیت کە ھەموو کەسیک ئەوانی دەناسی. لە دەورویەری ساڵی ۱۲۵ ی زایینی، چوار ئینجیلەکی ھەک یەک کتیب بۆ بەکارھێنان لە کلێساکاندا کۆکرانەوہ و ناویشانیان پێدرا. ناویشانی "بەگوێرەیی لوقا" ئەوہ پشتراست دەکاتەوہ کە مەسیحییەکان دەیانزانی لوقا نووسیویتی.

ب. سەرچاوەکانی نووسینی ئینجیل بە گوێرەیی نووسینی لوقا.

۱. لوقا سوودی لە ئینجیلی مەرقۆس و مەرگرتووہ.

لوقا نزیکەیی یەک لەسەر سیی ماددەکانی ئینجیلی مەرقۆسی تێدایە. نزیکەیی لە ھەموو ئەو ھالەتەنەیی کە ئینجیل بە گوێرەیی نووسینی لوقا ھاوتەرێبە لەگەڵ ئینجیلی مەرقۆس، ھاوتەرێبیشە لەگەڵ ئینجیلی مەتا. جگە لە دەقەکانی لوقا ۴: ۳۷-۳۱، ۴: ۴۴-۴۲، ۹: ۴۹-۵۰ و ۲۱: ۱-۴. ئەو بەرگە کاغەزە روومکیانەیی کە مژدەدەرەکان ئینجیلەکانیان لەسەر نووسیوہ، قەبارەیان سنووردار بوو. ئەگەری زۆرە لوقا بە ئەنقەست ھەندیک بەشی لە ئینجیلی مەرقۆس لادابیت بۆ ئەوہی شوینی زیاتری بۆ بمینیتەوہ لەسەر بەرگەکەیدا بۆ نووسینەوہی ئەو ماددانەیی لە توێژینەوہکانی خۆیەوہ دەستی کەوتبوون. بەلام جیگەیی سەرئەنقە چەند ماددەیی نوئی تێدایە کە لە مەرقۆسدا نین. بۆ نموونە، لوقا میژووی لەدایکبوونی عیسا و ۲۴ نمونەیی تێدایە کە لە مەرقۆسدا نین!

۲. لوقا پێدەچیت سوودی لە تیبینیەکانی مەتا و مەرگرتبیت.

پاپیاسی باوکی کەنێسە کە لە سالانی ۶۰-۱۵۵ ی زایینیدا ژیاوہ، گوتویەتی: "مەتا 'لوجیا' کەیی (ووتەکان) بە زمانی عیبری ریکخست و ھەر کەسیک بەپێی توانای خۆی وەرگێرانی بۆ دەکردن." ئەمە بەو مانایەیی کە لە کاتی خزمەتەکەیی عیسا لە سالانی ۲۶-۳۰ ی زایینی، مەتا تیبینی دەربارەیی ئەو شتانە نووسیوہ کە مەسیح بە زمانی ئارامی دەگوتن و دەیکردن. دواتر مژدەدەرەکانی تریش ئەم تیبینیانەیی مەتایان وەرگێراوہ و بەکاریان ھیناوہ. بەتایبەتی ئەو ماددانەیی لە ئینجیلی مەتا و لوقادا ھەن بەلام لە مەرقۆسدا نین، دەکریت بەشیکیان لەم تیبینیانەیی مەتاوہ وەرگێران.

۳. لوقا زۆرتىن سوودى له تويژينه وەمەكانى خوى وەرگرتووه.

له لوقا ۱: ۱-۴ دا دەلیت ئىنجیله كەى لەسەر بنەمای ئەو شایەتھالانەھە كە عیسیان بینووه و گۆیان لئی بووه، ھەروەھا لەسەر بنەمای شایەتی ئەو كەسانەى له كاتی كارمەكانیدا لەسەر زەوى خزمەتیان كردووه، واتە نێردراوھەكانى عیسا. ئەم خەلكانە زیاتر بە ئارامى قسەیان دەكرد. جگە لەوھەش، لوقا دەلیت بە وردى له ھەموو شتێكى كۆلیوھتەوھ له سەرھتاوھ. كاتێك لوقا له سالانى ۵۷-۵۹ ی زایینیدا له دەورووبەرى ئۆرشەلیم بوو، دەیتوانى قسە لەگەڵ مریەمى دایكى عیسا بگات، یان لەگەڵ خزم و ھاوڕۆی نزیكەكانى كە راستییەكانى پەيوەست بە دووگیانبوونى مریەم و لەدایكبوونى عیساى لئوھ بیستبوون. یوئانا، ژنى كوزا كە سەرپەرشتیاری مالى ھیرۆدیس بوو (۸: ۲-۳)، دەیتوانى زانیاری دەربارەى ھیرۆدیس بداتە لوقا (۲۴: ۱۰). لوقا ھەروەھا دەیتوانى زانیاری له پۆلسەوھ كۆبكاتەوھ كە پیدەھچیت ئەندامى ئەنجومەنى بالای جولەكە (سەنەدرین)؛ بووبیت و پەيوەندى بە قوتابییە سەرھتاییەكانى عیساوھ ھەبووبیت چونكە پێشتر چەوساندبوونىوھ. فیلیپسى مژدەمەر دەیتوانى زانیاری دەربارەى رووداوھەكانى سامەریای پى بدات، یاقوب دەیتوانى زانیاری دەربارەى ژيانى خیزانى عیسا و رووداوھەكانى دەورووبەرى پەنتیکاست و ھتد پى بدات. مەرھۆسیش دەیتوانى كۆپییەكى ئىنجیلهكەى پى بدات تا بەكارى بەھنیت. لوقا دەبیت سوودى له سەرچاوھ نووسراوھەكان وەرگرتبیت، وەك پەیمانى كۆنى عیبرى و یونانى و پیدەھچیت بەلگەنامە ئارامییەكانى دیکەش كە باسى عیسیان كردووه. ئەمە شێوازە سامییەكەى ھەندىك بەشى ئىنجیلهكەى روون دەكاتەوھ، بۆ نمونە بەشەكانى ۱-۲ ی لوقا.

۴. لوقا له سەرووى ھەموو شتێكەوھ بە ئیلاھام و پینوینى رۆحى پیرۆز بووه.

ھەر چوار مژدەمەر كە ھەمان پەيامیان بۆ جیھان راگەیان و ھەمان شتیان نووسییەوھ، ھەرچەندە ھەر یەكەیان بە مەبەستى جیاواز و بە شێوازى جیاواز و بۆ كەسایەتیەكى جیاواز ئەمەیان كردووه. ھەر یەكێكىان سوودى له سەرچاوھى جیاواز وەرگرتووه: مەتا تیببى لەسەر كار و وتەكانى عیسا نووسيوه، مەرھۆس سوودى له وتارەكانى پەترۆس وەرگرتووه، لوقاش سوودى له زۆر شایەتھال و بەلگەنامەكان وەرگرتووه. بەلام ھەر سەرچاوھىك بەكار ھاتبیت، ھەر ئىنجیلێك له سەرھتاوھ تا كۆتایی بە سرووش و پینوینى رۆحى پیرۆزە. ۲ تیمۆساوس ۳: ۱۶ دەلیت: "ھەموو نووسراوھەكان له سرووشى خودایە و سوودبەخشە بۆ فێركردن و سەرزەنشتكردن و راستكردنەوھ و پەرورەدەكردن له راستووستیدا." ھەر بۆیەش ئىنجیلهكان ھەرگیز ھىزى خۆیان بۆ راكیشان و گۆرپى خەلك له ھەموو كەلتوورەكانى جیھاندا و بۆ ماوھى چەندین سەدە لەدەست نەداوھ!

ج. مێژووى نووسینى ئىنجیل بە گۆرەى نووسینى لوقا.

له لوقا ۱۹: ۴۱-۴۴ و ۲۱: ۲۰ دا، عیسا پېشبینى وێرانكردنى ئۆرشەلیم و پەرستگا كە دەكات. ئەمە له سالى ۷۰ ی زایینیدا لەسەر دەستى تیتۆسى فەرماندەى رۆمانى روویدا. كەواتە دەبیت لوقا و كرداری نێردراوان پېش سالى ۷۰ نووسرابن. بەو پېشەى كۆتایی كرداری نێردراوان بە یەكەم زیندانكردنى پۆلس له رۆما له سالى ۶۱ دا كۆتایی دیت، پیدەھچیت كەمێك دواى ئەو بەروارە نووسرابیت. له ھاوینى سالى ۶۴ دا، ئاگرىكى گەورە سى چارمگى شارى رۆمانى وێران كرد. پیدەھچیت ئاگرەكە له لایەن قەیسەرە دلرەقەكەى رۆماوھ كە ناوى نیرۆ بوو كەوتبیتەوھ. بۆ ئەوھى سەرنجى خەلك لەسەر خوى لابدات، مەسیحییەكانى تۆمەتبار كرد. بۆیە چەوساندنەوھىكەى گەورە دژى مەسیحییەكان دەستى پێكرد كە تیبدا بە ئاشكرا دەسووتبێران یان دەخرانە بەردەم درندە كۆبوییەكان. بەلام چونكە كۆتایی كرداری نێردراوان ھىشتا بە شێوھىكەى ئەرینى باس له حكومەتى رۆمانى دەكات له ھەموو شوپنێك، دەبیت ئىنجیل بە گۆرەى نووسینى لوقا و كرداری نێردراوان پېش سالى ۶۴ نووسرابن. پیدەھچیت كرداری نێردراوان له سالى ۶۳ نووسرابیت و ئىنجیل بە گۆرەى نووسینى لوقاش كەمێك پېش ئەوھ له سالانى ۶۲-۶۳ ی زایینیدا نووسرابیت.

د. شوینی نووسینی ئینجیل به گویره ی نویسی لوقا

دژه مارسوونی دهلیت لوقا کتیبهکانی له ناوچهی ئەخایا نووسیوه، پیدمچیت لهبەر ئەوه ببت که ویستویهتی جهخت لهوه بکاتهوه که لوقا یونانی بووه و به باشی شارەزای جیهانی یونانی بووه. هەرچەندە لوقا پیدمچیت توێژینهوهیهکی زۆری بۆ ئینجیلهکهی و کرداری نێردراوان کردبیت و تیبینییه سەرەتاییهکانی له ئۆرشه‌لیم، قهیسهریه، ئاسیای بچووک و ئەخایا نووسیبت، به‌لام ئەگه‌ری زۆره کتیبه کۆتاییهکانی له رۆما نووسیبت. بۆیه گه‌یشتینه ئەو ئەنجامه‌ی که لوقا ئینجیلهکه‌ی له سالانی ٦١-٦٣ ی زاینیدا له رۆما نووسیوه.

ه. تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی لوقا

١. ئینجیل به گویره ی نویسی لوقا په‌یوه‌ندی به میژووی سهردهمی خۆیه‌وه هه‌یه.

لوقا ماوه‌یه‌کی میژوویی درێژتر له مه‌تا و مه‌رقۆس ده‌گرێته‌وه.

له سهره‌تایدا، ئینجیل به گویره ی نویسی لوقا رەچەله‌کی عیسا تا ئادهم ده‌گرێنێته‌وه، که باوکی هه‌موو مرۆفه‌کانی سهر زه‌ویه. له کۆتاییه‌شیدا، به‌رزبونه‌وه‌ی عیسا بۆ ئاسمان تۆمار ده‌کات و ته‌نانه‌ت ئاماژه به هاتنی رۆحی پیرۆز ده‌کات.

لوقا گێرانه‌که‌ی به رووداوه میژوویییه‌کانی سهردهمی خۆیه‌وه ده‌به‌ستێته‌وه.

- زه‌که‌ریای کاهین به‌ئینی له‌دایکه‌ی کورده‌که‌ی پیدرا له سهردهمی هیژدیسای پاشای گه‌وره‌ی یه‌هودیا (٣٧-٤ پ ز) (١: ٥).

- سه‌رژمیرییه‌که (٢: ١-٢) کاتیک روویدا که کورینیۆس فه‌رمانه‌وای سووریا بوو له نیوان ١٢ پ.ز و ١٦ ی زاینی، پیدمچیت له نیوان ٨-٥ پ.ز بوویت.

- عیسا له کانوونی یه‌که‌می ٥ پ.ز له سهردهمی قهیسهر ئۆگستۆس (٢٧ پ.ز تا ١٤ ز) له‌دایک بووه. ئەو له ئایاری ٣٠ ی زاینیدا گه‌رایه‌وه بۆ ئاسمان.

- یه‌حیای له ئاوه‌لکش خزمه‌ته‌که‌ی له سالی ١٥ ه‌می فه‌رمانه‌وایی تیبریۆس قهیسهر ده‌ستپیکرد (٣: ١). تیبریۆس له راستیدا چه‌ند سالی پێش ئەوه هاوبه‌شی فه‌رمانه‌وایی بووه ١٠. بۆیه یه‌حیا نزیکه‌ی نیو سال پێش عیسا خزمه‌ته‌که‌ی ده‌ستپیکرد (هه‌ر له سالی ٢٦ ی زاینیدا).

- پۆنتیۆس پیلاتۆس فه‌رمانه‌وای یه‌هودیا بوو له سالانی ٢٦ تا ٣٦ ی زاینی (٣: ١).

- هیژدیس ئه‌نتیپاس پاشای جه‌لیل بوو له ٤ پ.ز تا ٣٩ ی زاینی (٣: ١).

- فیلیپ پاشای ئیتۆریا و تراخۆنییس بوو له ٤ پ.ز تا ٣٤ ی زاینی (٣: ١).

- هه‌ننان سه‌رۆک کاهین بوو له ٦ تا ١٥ ی زاینی (٣: ١).

- قه‌یفا سه‌رۆک کاهین بوو له ١٨ تا ٣٦ ی زاینی (٣: ١).

- عیسا ته‌مه‌نی نزیکه‌ی ٣٠ سال بوو کاتیک خزمه‌ته‌که‌ی ده‌ستپیکرد (٢٦ ی زاینی) (٣: ٢٣).

لوقا هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی تری میژوویی کردووه، وه‌ک "کاتیک عیسا ته‌مه‌نی دوانزه سال بوو" سه‌ردانی په‌رستگای ئۆرشه‌لیمی کرد (٢: ٤٢). هه‌روه‌ها ده‌لیت گۆرانی شیوه‌ی عیسا نزیکه‌ی هه‌شت رۆژ دوا‌ی دانپیدانانه‌که‌ی په‌ترۆس روویدا (٩: ٢٨) و تاریکی به‌سه‌ر هه‌موو جیهاندا هات له نیوان کاترمیر شه‌ش و نۆدا له‌و رۆژه‌ی که عیسا تیدا له خاچ درا (٢٣: ٤٤).

- ۴ کرداری نیرداوان ۲۶: ۱۰
- ۵ کرداری نیرداوان ۹: ۱
- ۶ کرداری نیرداوان ۲۱: ۸
- ۷ کرداری نیرداوان ۱۸: ۲۱
- ۸ فلیمۆن ۲۴

۲. ئینجیل به گویرهی نویسنی لوقا هندیک جیاوازی راستهقینه‌ی له‌گه‌ل ئینجیلی مه‌تادا هه‌یه.

جیاوازییه‌کانی نیوان ئینجیل به گویرهی نویسنی لوقا و مه‌تا ده‌کریت روون بکریه‌وه. بۆ نموونه:

رچه‌له‌کنامه‌ی لوقا ۳ جیاوازه له رچه‌له‌کنامه‌ی مه‌تا ۱.

رچه‌له‌کنامه‌که‌ی مه‌تا زۆر کورتتره و چه‌ندین نه‌وه‌ی تیپه‌راندووه. مه‌تا ته‌نها ۱۶ ناوی له نیوان داود و شه‌ئه‌لتییدا هه‌یه، له کاتییدا لوقا ۲۲ ناوی هه‌یه. مه‌تا ته‌نها ۱۳ ناوی له نیوان شه‌ئه‌لتییل و عیسا‌دا هه‌یه، له کاتییدا لوقا ۲۲ ناوی هه‌یه. ئەمه به‌و مانایه‌یه که وشه‌ی "کورپی" ده‌کریت به واتای "نه‌وه‌ی" بیت. مه‌تا ده‌لێت عیسا "کورپی داود، کورپی ئیبراهیمه"، چونکه ده‌نووسیت بۆ نه‌وه‌ی گرنگی مه‌سیح بۆ جووله‌که‌کان نیشان بدات. لوقا ده‌لێت عیسا "کورپی ئادهم، کورپی خودایه"، ئەمه ده‌نووسیت بۆ نه‌وه‌ی گرنگی مه‌سیح بۆ هه‌موو ره‌گه‌زی مرو‌فایه‌تی نیشان بدات. وه ئەم ره‌گه‌زه مرو‌بیه له خودای گه‌وره‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتووه!

مه‌تا رچه‌له‌کی یاسایی عیسا له ریگه‌ی یوسف‌ه‌وه نیشان دده‌ت، که په‌یوه‌ندی به ئیبراهیم و مافی میرانگری ته‌ختی داود پاشاوه هه‌یه. به‌لام لوقا ده‌لێت: "کاتییک عیسا خزمه‌ته‌که‌ی ده‌ستپیکرد، ته‌مه‌نی نزیکه‌ی سی سال بوو، که وه‌ک ده‌گوترا کورپی یوسف بوو، ئەویش کورپی هیللی بوو، و هند". پروا وایه هیللی باوکی مریه‌م بووینت و به‌م شیوه‌یه زاوی یوسف بووینت. لوقا رچه‌له‌کی که‌سی عیسا له ریگه‌ی مریه‌م و په‌یوه‌ندییه‌که‌ی به ئاده‌مه‌وه نیشان دده‌ت. به‌پێی رچه‌له‌کنامه‌کان و لوقا ۱: ۲۳، هه‌م یوسف و هه‌م مریه‌م نه‌وه‌ی راسته‌وخۆی داود پاشا بوون. مه‌تا نیشانی دده‌ت که یوسف نه‌وه‌ی داوده له ریگه‌ی سوله‌یمان‌ه‌وه، له کاتییدا لوقا نیشانی دده‌ت مریه‌م نه‌وه‌ی داوده له ریگه‌ی ناتانه‌وه.

- ۹ یۆلیۆس قه‌یسەر (له ۴۴ پ.ز کورزا) نه‌وه‌ی خوشکه‌که‌ی خۆی وه‌ک کور و میرانگری خۆی ده‌ست‌نیشان کرد. گایۆس ناومه‌که‌ی گوپی بۆ گایۆس یۆلیۆس قه‌یسەر و وه‌ک یه‌که‌م ئیمپراتوری رۆمانی له ۲۷ پ.ز تا ۱۴ ی زاینی فرمان‌ه‌وایی کرد.
- ۱۰ تیریۆس شوینی زرباوکی گرت‌ه‌وه و به‌ فهرمی له ۱۴-۳۷ ی زاینی فرمان‌ه‌وایی کرد، به‌لام له راستیدا چه‌ند سائیک پێش ئەوه هاوبه‌شی فرمان‌ه‌وایی بوو! "سالی ۱۰-مه‌ی فرمان‌ه‌وایی تیریۆس" (لوقا ۱: ۳) ئەو شیوه‌یه‌یه که تیریۆس سه‌یری فرمان‌ه‌واییه‌ فهرمییه‌که‌ی خۆی ده‌کرد. ته‌رتولیان ده‌لێت: "مه‌زن له سالی ۱۲-مه‌ی تیریۆس قه‌یسه‌ردا (سالی ۲۶ ی زاینی) ده‌رکوت".
- ۱۱ به‌روارمکان بۆ عیسا پێدچیت ئەمانه‌ بن: سی کانوونی یه‌که‌می ۵ پ.ز (له‌دایکوون)، ۲۶-ی کانوونی یه‌که‌می ۲۶ ی زاینی (له ئاو هه‌لکێشان)، ۲۰-ی نیسانی ۲۰ ی زاینی (له خاچ دان)، ئایار/هوزه‌یرانی ۲۰ ی زاینی (به‌رزبوونه‌وه).

رته‌کردنه‌وه له ناسیره.

له کاتییدا له مه‌تا ۱۳ و مه‌رقۆس ۱۶، رته‌کردنه‌وه‌ی عیسا له ناسیره له کۆتایی خزمه‌ته‌که‌ی له جهلیدا پروو دده‌ت، لوقا ئەم پرووداوه ده‌خاته سه‌ره‌تای سه‌ره‌تاوه. له ناوه‌رۆکه‌که‌وه دیاره که هه‌موویان باس له هه‌مان پرووداوه ده‌که‌ن. له رۆژی شه‌مه‌دا عیسا ده‌چپته‌ شاره‌که‌ی خۆی و له که‌نیشندا فیزیان ده‌کات. ئەنجامه‌که سه‌ره‌تا سه‌رسامییه، پاشان ره‌خنه‌ی توند و له کۆتاییدا رته‌کردنه‌وه‌یه. له هه‌ر سێ ئینجیله‌که‌دا ده‌لێت که پێغه‌مبه‌ر ته‌نها له شاری خۆی و له نیو خزمه‌کانی و له مالی خۆیدا بێ ریزه‌یه. ته‌نانه‌ت پاشخانی میژوویی له لوقا ۴: ۲۳ دا نیشانی دده‌ت که رته‌کردنه‌وه‌که‌ی له ناسیره له سه‌ره‌تای خزمه‌ته‌که‌ی له جهلیدا پرووی نه‌داوه، به‌لکو زۆر دواتر بووه. هۆکاری نه‌وه‌ی لوقا ئەمه‌ی خستووته سه‌ره‌تای خزمه‌ته‌که‌ی عیسا ئەوه بووه که کورته‌یه‌ک له هه‌لوێستی خه‌لک به‌رامبه‌ر عیسا نیشان بدات: جه‌ماوه‌ر سه‌ره‌تا ئاره‌زوویه‌کی زۆر و سه‌رسامییان به‌ کار و وته‌کانی عیسا نیشان دده‌ت، به‌لام دواتر له هه‌موو شوینیک ره‌تیان کرد‌ه‌وه.

شوینی "وتاری سهر چیا".

له کاتیکدا وتاری سهر چیا له ئینجیلی مهتادا لهسهر چیاپهک پروو دهتات ۱۳، له ئینجیل به گویرهی نویسی لوقادا عیسا لهگهڵ قوتابییهکانی له "شوینیکی تهخت" دا وهستا بوو ۱۴. ئەم دژایهتییه روکەشییه نامینیت کاتیک وا دابنیین که عیسا ئەم وتارهی لهسهر دهشتاییهکی ناو کێموکان پیشکش کردوو.

ئهو کاتهی عیسا نویژی "باوکمان"ی فیڕ کردن.

له کاتیکدا مهتا نویژی باوکمانی وهک بهشیک له وتاری سهر کێموکه هیناوه ۱۵، لوقا له وهلامی داواکاریی یهکیک له قوتابییهکانیدا فیڕی کردوون. ئەمه دژایهتی نییه، چونکه عیسا لهوانهیه ئەم نویژهی چهندن جار له بارودۆخی جیاواژدا فیڕی خهڵکی کردبیت. جگه لهوهش، وتاری سهر کێموکه له مهتا دهکریت ئەو وتانهش بگریتهوه که هی کاتیک ترن.

و. مهبهست له ئینجیل به گویرهی نویسی لوقا.

۱. یهکهم مهبهستی لوقا باشترکردنی باری روچی تهنها یهک کهس بوو.

لوقا توێژینهوهیهکی زۆر وردی کرد و کتیبیکی زۆر دریزی بو هاوریکه، تیوفیلۆس نویسی. ئیمه نازانین ئەو کێ بووه، بهلام چونکه به "جهنابی" (۱: ۳) بانگ دهکریت، پیدمچیت کهسیکی خاوهن ریز و نویههری چینی رۆشنبیر بووبیت له رۆما.

۲. دووهم مهبهستی لوقا فیڕکردنی ئینجیل بوو بو خهڵکی جیهانی رۆمانی یونانی زمان.

ئینجیلهکهی زانیاری زۆر ورد دهتات بهو کهسانه که هیشتا بهدوای راستیدا دهگهڕان و بیریان لهوه دهکردهوه بینه شوینکهوتووی عیسا مەسیح. بهلام ئینجیلهکهی ههروهها باوهر و ژبانی مەسیحیه نوییهکانیش بههیز دهکات، بهتاییهتی ئەوانهی له بتپهرسته یونانی زمانهکانی ناو ئیمپراتوریهتی رۆمان بوون.

۳. سێیهم مهبهستی لوقا راگهیانندی ئینجیل بوو بو ههموو نهتهوهکانی جیهان.

ئهو بو جوولهکهکان، سامهرییهکان و نهتهوهکان دهنوسییت. ئینجیلهکهی لهسهر بنهمای خودایه، که یهکهم مروّف واته ئادهمی دروست کرد، که باپیری مروّی عیسا. لوقا داواکارییهکهی ئاراسته ههموو خهڵکی جیهان دهکات. ئینجیلهکهی لهسهر پیشینییهکانی پهیمانی کۆن دامهزراوه که باس له پلانی خودا بو نهتهوهکان دهکهن. بو نمونه له لوقا ۲: ۳۱-۳۲ دا نووسراوه که عیسا مەسیح ئەو رزگاریهیه که خودا بو ههموو گهلهکهی له جیهاندا ئامادهی کردوو. عیسا مەسیح روهناکیه بو نهتهوهکان و شکۆمەندییه بو جوولهکهکان. ئەمهش بهو مانایهیه که ئەو ناسینی راستهقینه دهربارهی خودا و رزگاری بو نهتهوهکان ئاشکرا دهکات.

۴. چوارهم مهبهستی لوقا هینانی گوناھباران و دهرکراوهکان بوو بو لای عیسا.

لوقا ئینجیلهکهی وهک مژدهیهک بو دهرکراوهکانی سهر زهوی دهنوسییت. له بهشی ۷ دا، لوقا باسی ئەو ژنه دهکات که ژبانیکی گوناھباری له شارمهکا ههبوو. له بهشی ۱۰ دا، باسی سامهرییه چاکهکه دهکات، که نهتهوهیهک بوون له لایهن جوولهکهکانهوه سووکایهتییان پێ دهکرا. له بهشی ۱۵ دا، باسی کوره ونبوهکه دهکات. له بهشی ۱۸ دا، باسی باجگره شهرمهکه دهکات. له بهشی ۱۹ دا، باسی زمکای دهکات که به فیّل دهولهمند بووبوو. و له بهشی ۲۳ دا، باسی دزهکهی سهر خاچ دهکات. مهبهستی لوقا ئەوهیه به ههموو خهڵکی جیهان بلّیت که هیچ کهسیک بی ئومید نییه. ئومیدی رزگاری بو ههموو کهسیک ههیه که تهوبه بکات!

ز. ناوهرۆكى ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقا

۱. بەراوردى ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقا لەگەل ئىنجىلى مەرقۆس و مەتا.

لوقا وەك مەتا سوودى لە ئىنجىلى مەرقۆس وەرگرتووه. لە زمانى بنەرەتیدا ئىنجىلى مەرقۆس ۶۶۱ ئایەتە. لە کاتیکدا مەتا نزیکەى ۵۰۰ لەم ئایەتانهى بەکارهیناوه، لوقا تەنها ۳۵۰ بەکارهیناوه. ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقا ۱۱۴۹ ئایەتە. کەواتە دوو لەسەر سى ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقا هیچ ماددەیهکی ئىنجىلى مەرقۆسى تیدا نییه. بە گشتى دەتوانین بلین ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقا لە نیوان بەشه "نا-مەرقۆسىیهکان" و بەشه "مەرقۆسىیهکان" دا دیت و دەچیت. بەشه نا-مەرقۆسىیهکان ئەمانەن:

-بەشهکانى ۱-۳ لوقا

-دەوروبەرى بەشى ۷ (۶: ۱۷ تا ۸: ۳)

-دەوروبەرى بەشهکانى ۱۰ تا ۱۷ (۹: ۵۱ تا ۱۸: ۱۴)

-نیوهى یهکەمى بەشى ۱۹ (۱۹: ۱-۲۸)

-زۆربەى بەشى ۲۴.

بەتایبەتى بەشى ناوهراستى ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقا تەنها یهک لەسەر حەوتى ماددەکانى مەرقۆسى تیدا یه و نزیکەى نیوهى ماددەکانى مەتای تیدا یه.

۲. گرنگترین ئەو بابەتانهى که تەنها لە ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقادا هەن.

لەدايکبوونى عیسا. زۆربەى بەشهکانى ۱ تا ۳ لۇقا تايبەتن. ئەوان باسى لەدايکبوونى یهحیای لە ئاوهه لکیش و عیسا دەهکن.

خرمەتى عیسا لە پیریا. بەتایبەتى بەشى ناوهراستى ئىنجىلى لۇقا، بەشهکانى ۱۰-۱۹ ماددەیهکی زۆرى تیدا یه که تەنها لای لۇقا هەیه.

نمونەکان. جگە لە بەشى ۹، هەموو بەشهکانى لۇقا ۶-۲۰ نمونەیهکی تیدا یه. ئىنجىلى لۇقا ۲۷ نمونەى تیدا یه، که ۳ دانەیان لە مەتا و مەرقۆسىشدا هەن، دانەیان لە مەتادا هەن، بەلام ۱۸ نمونەیان تەنها لە لۇقادا هەن. لەم نمونە تايبەتە، ۱۷ دانەیان لە بەشهکانى تا ۱۰-۱۹ لۇقادان.

دواى هەستانهوى عیسا لە نیو مردوان. لۇقا ۲۴ دەرکەوتنى عیسا بۆ دوو پیاوی خەلکی عیمواس و لە کۆتاییدا بەرزبوونهوى بۆ ئاسمان باس دەکات.

۳. ئامازەکانى کات و شوین لە بەشى ناوهراستى ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقادا.

بەشى ناوهراستى ئىنجىل بە گویرەى نوسىنى لۇقا لە لوقا ۹: ۵۱ تا ۱۸: ۱۴ پیکدیت.

ئەم بەشه جوانه پەرچوو، و تەکانى پەروردگار و زۆر نمونە لەخۆ دەرگرت. بەشیکه که باوهرى مەسیحى بەهیز دەکات.

لەو بەشهدا، لوقا زۆر کەم ئامازە بە پەيوهندی نیوان پروداوهکان دەکات. لوقا نزیکەى هەموو ئامازە دیاریکراوهکانى کات و شوین لادەبات.

بۆ نمونە لە لوقا ۹: ۵۷ دەلیت "کاتیک بە ریگادا دەرۆیشتن" و لە لوقا ۱۰: ۲۵ دەلیت "جاریکیان". هەرچەندە لوقا باسیکی ریخراو دهنوسییت (۱: ۳)، بەلام مەبەستى نییه باسیکی میروویی زۆر توند بنوسییت.

بەلام سى ئامازەى روونى کات و شوین هەن:

لە لوقا ۹: ۵۱ دەخوینینهوه: "کاتیک کاتى ئەوه نزیک بووهوه که عیسا بۆ ئاسمان بەرز بکریتهوه، بریاری دا بەرهو ئۆرشه لیم پروات."

لە لوقا ۱۳: ۲۲ دەخوینینهوه: "پاشان عیسا بە شار و گوندەکاندا دەرۆیشت و خەلکی فیڕ دەرکد کاتیک بەرهو لۇقا

ئۆرشەلیم دەچوو. "

له لوقا ۱۷: ۱۱ دا دمخویننهوه: "ئیسئا له ریگای ئۆرشه لیمدا، عیسا به سنووری نیوان سامریا و جهیلدا تیپەر بوو. " ئەم ئامارانه هاوتەریب نین لهگەڵ ئەوانەى ناو ئینجیلی یۆحەننا.

ئینجیلی یۆحەننا نیشانی دەدات که عیسا له ماوهی ۶ مانگی کۆتایی پێش له خاچ دانى، زیاتر له جارێک گەشتی بۆ ئۆرشه لیم کردووه. به لām هیچ شتێک له ئینجیل به گوێرهی نوسینی لوقادا نییه که نیشانی بدات ئەم سى دهقه هاوتەریب لهگەڵ ئەو سى گەشتەى له یۆحەننادا هەن.

ئەم ئامارانه هاوتەریب لهگەڵ ئەوانەى ناو ئینجیلی مەرقۆس.

لوقا ۹: ۵۱: ۵۱ ئاهەنگیکى کۆتایی پێوه دياره و هاوتەریبه لهگەڵ مەرقۆس ۱۰: ۳۲ که کۆتا گەشتی عیسا بۆ ئۆرشه لیم وەسف دەکات.

لوقا شیوازیکی هاوتەریب به کاردهییت.

لوقا مەبەستى گەشتەكەى عیسا باس دەکات و دواى ئەوه دوو جار هەنگاوهکانى دووباره دەکاتوه و مەبەستەكە رادهگهینیتەوه. ئەم شیوازی نووسینه زۆر ئینجیلیانەیه. بۆ نمونە دروستکردنی پیاو و ژن له پەیدا بوون بەشى ۲، هاوتەریبه لهگەڵ دروستکردنی پیاو و ژن که پێشتر له بەشى ۱ دا گوتراوه. بۆیه گەیشتی ئەو ئەنجامه که ئەو سى دهقهى سەر هوه دەرپارهى گەشتکردن بۆ ئۆرشه لیم هاوتەریب و ئاماره بۆ یهك گەشتی کۆتایی عیسا بۆ ئۆرشه لیم دەکەن.

بەشى ناوهراستى ئینجیل به گوێرهى نوسینی لوقا بنه‌ماکهى خزمەتى عیسا به پیریا

ئەم پرووداوانه له نیوان کانونی یه‌که‌مى ۲۹ ی زاینی و نیسانی ۳۰ ی زاینیدا پروویان داوه. خزمەتى پیریا نزیکهى ۴ مانگی خایاند. زۆر بهى خزمەتەكە و ته و فیرکاریه‌كانى عیسا بوو. هەرچه‌نده خزمەتى پیریا پاشخانى سەر هه‌كیه بۆ ئەم به‌شه، به لām لوقا به رینوینی رۆحی پیروژ ریگه‌ی به خوی داوه که هەندیک پروداو و وتەى خزمەتە گوره‌كه‌ی جه‌لیل و خزمەتى كشانه‌وه‌ش له‌م به‌شه‌دا بگونجییت. بۆ لوقا په‌یوه‌ندى بابه‌ته‌كه زۆر گرنگتره له په‌یوه‌ندى كات و شوین.

۱۲ مەرقۆس ۶: ۴

۱۳ مەتا ۵: ۱: ۸

۱۴ لوقا ۶: ۱۷

۱۵ مەتا ۹: ۶-۱۳

ح. بابەت و دابه‌شکردنی ئینجیل به گوێرهى نوسینی لوقا.

بابەت: "عیسا سەرۆك كاهینی خاوه‌ن به‌زه‌یهه."

ئینجیل به گوێرهى نوسینی لوقا ده‌كریٔ بۆ شەش بەش دابه‌ش بكریٔ. ئەمانه ریک وهك ئەو به‌شانەن كه له ئینجیلی مەتا و مەرقۆسدا هەن. تەنها ناوهرۆكى خزمەتى عیسا له ناوچهى پیریا زۆر فراوانتره. بۆ پرووی زیاتر، ئەو دوو خزمەتەى عیسا له په‌هودیا كه تەنها له ئینجیلی یۆحەننادا تۆمار كراون، لێرەدا هینراون.

۱. ئاماده‌کردنی عیسا.

لوقا ۱ و ۲. عیسا له سالى ۵ پ.ز له‌دايك بووه.

۲. دەستپێکردنی خزمەتى عیسا.

لوقا ۳: ۱ تا ۴: ۱۳. ئەم پرووداوانه له نیوان کانونی یه‌که‌مى ۲۶ ی زاینی و نیسانی ۲۷ ی زاینی پروویان داوه. ئەم ماوه‌یه نزیکهى ۴ مانگ بووه.

۳. خزمەتى سەرته‌تایى عیسا له په‌هودیا.

له لوقادا وەسەف نەكراوه، بەلكو تەنها له یۆحەننا ۲: ۱۳ تا ۴: ۴۷ دا هەیه. ئەم رووداوانە له نیشان تا كانوونی یەكەمی ۲۷ی زایینی روویان داوه. ئەم ماوهیە نزیكەیی ۸ مانگ بووه.

۴. خزمەتە گەورەكەیی عیسا له جەلیل.

لوقا ۴: ۱۴ تا ۹: ۱۷. ئەم رووداوانە له نیوان كانوونی یەكەمی ۲۷ی زایینی و نیسانی ۲۹ی زایینی روویان داوه. ئەم ماوهیە نزیكەیی ۱۶ مانگ بووه.

۵. خزمەتی كشانەوهی عیسا.

لوقا ۹: ۱۸-۵۰. ئەم رووداوانە له نیشان تا تشرینی یەكەمی ۲۹ی زایینی روویان داوه. ئەم ماوهیە نزیكەیی ۶ مانگ بووه.

۶. خزمەتی دواتری عیسا له یەهودیا.

له لوقادا وەسەف نەكراوه، بەلكو تەنها له یۆحەننا ۷: ۱ تا ۱۰: ۳۹ دا هەیه. ئەم رووداوانە له تشرینی یەكەم تا كانوونی یەكەمی ۲۹ی زایینی روویان داوه. ئەم ماوهیە نزیكەیی ۲ مانگ بووه.

۷. خزمەتی عیسا له پیریا.

لوقا ۹: ۵۱ تا ۱۹: ۲۷. بەشێكی زۆر گەورەیه و زیاتر خزمەتی وتە و فیكرارییهكانی عیسا. ئەم رووداوانە له كانوونی یەكەمی ۲۹ی زایینی و نیسانی ۳۰ی زایینیدا روویان داوه. ئەم ماوهیە نزیكەیی ۴ مانگ بووه.

۸. مردن، هەستانەوهی و گەرانەوهی عیسا بۆ ئاسمان.

لوقا ۱۹: ۲۸ تا ۲۴: ۵۳. ئەم رووداوانە له نیشان و ئایاری ۳۰ی زایینیدا روویان داوه. ئەم ماوهیە نزیكەیی چەوت هەفتە بووه.

ط. پەيامە سەرەكییهكانی ئینجیل بە گوێرەیی نوسینی لوقا.

۱. ئینجیل بە گوێرەیی نوسینی لوقا فیрман دەكات كه عیسا سەرۆك كاهینی خاوەن بەزەیییه.

هەرچەندە هەر یەك له چوار ئینجیلەكە عیساى مەسیح وەك ئەو مەسیحەیی كه چاوەروان دەكرا وینا دەكەن بۆ ئەوهی بییتە پیغەمبەرە گەورەكەیی گەل، سەرۆك كاهینی خاوەن بەزەیی و پاشای ئەبەدی، بەلام هەر ئینجیلیك جەخت لەسەر لایەنێكی تایبەت دەكاتەوه.

- مەتا جەخت لەسەر عیسا وەك پیغەمبەر دەكاتەوه.

- مەرقۆس جەخت لەسەر عیسا وەك پاشا دەكاتەوه.

- لوقا جەخت لەسەر عیسا وەك سەرۆك كاهین، كەسێكی پیر له خۆشەویستی و بەزەیی دەكاتەوه.

بەزەیی عیسا بۆ ئەوانەیی بییهشن، لاوازن و رەتكراونەتەوه.

له عیبرانییهكان ۴: ۱۵ دا دەخوینینهوه: "چونكه سەرۆك كاهینیكمان نییه نەتوانیت هاوسۆز بییت لهگەڵ لاوازییهكانماندا." ئینجیل بە گوێرەیی نوسینی لوقا پرە له چیرۆك و مەسەل و فیكراری كه تێیدا میهرەبانى و خۆشەویستی عیساى مەسیح بەرامبەر بییهشەكان دەرەكەوێت.

بەزەیی عیسا بۆ ژنان.

جیگەیی سەرنجە كه چەند زۆر دەربارەیی میهرەبانى و ریزی بەرزى عیسا بۆ ژنان نووسراوه. سەرنج بەن كه چەند شوینیكی گەورەیی له بەشى ۱ و ۲ داوه به مریهم و ئەلیسابات. له بەشى ۷ دا، عیسا تاقە كۆری بیوهرتیكی خەلكی نائین زیندوو دەكاتەوه. له بەشى ۸ دا، تەنها لوقا ناوی مریهمی مەجدەلی، یوئانا، سۆسەنە و ئەو ژنە دیکانە دەهینیت كه شوینكەوتووی دلسۆزی عیسا بوون. عیسا به یەكسانی ریزی لەو ژن و پیاوانەیی دەگرت كه وتەیی خودایان جیبهجی دەكرد

۱۳، ژنیک چاک دهکاتهوه که ۱۸ سال بو په ککهوتبوو. له بهشی ۱۵، نمونهی ئه و ژنه دهگپرتتهوه که یه کیک له بهشی له ده دراومکهی ون کردبوو (۸: ۲۱). له بهشی ۲۳، تنها لوقا ئامازه بهوه دهکات که ژنهکان بههارات و عهتریان بو تهرمی عیسا ئاماده کردبوو.

بهزهیی عیسا بو خه لکی ليقهوماو، بی گویدانه رهگهزیان.

له بهشی ۱۰، عیسا نمونهی سامه ریبه چاکه که دهگپرتتهوه بو ئه وهی فییرمان بکات که دراوسیی راسته قینه مان هر کهسیکه که ليقهوماوه. له بهشی ۱۵، نمونهی کوره ونبوه که دهگپرتتهوه بو ئه وهی فییرمان بکات که خودا وهک باوکیکی میهره بانه بهرامبر هر کهسیک که له ژیانی گونا هباری تهویه بکات و بو لای ئه و بگه پرتتهوه. له بهشی ۱۸، نمونهی فهریسی و باجره که دهگپرتتهوه بو ئه وهی فییرمان بکات خودا ئه و کهسانه به راستودروست دادهنیت که له بهردم ئه ودا خوین نزم دهکتهوه.

بهزهیی عیسا بهرامبر سه رکرده دیارمکان.

لانیکه سئ جار له ئینجیل به گویره ی نویسی لوقادا، له بهشکانی ۷، ۱۱ و ۱۴، دهخویننه وه کاتیک عیسا بانگه پشست دهکرت بو ناخواردن له گه ل فهریسیه کان، ئه و قبولی دهکات. ئه و خوئی له په یوهندی له گه ل هیچ کهسیک نه دهپاراست. ئه و له گه ل گونا هباره سوو کراو مکان دادهنیشت و له گه ل سه رکرده دیارمکانیش کو دهبوه وه. هر په یوهندیه که در فته تیک بوو بو راگه یاندنی پاشایه تی خودا.

۲. ئینجیل به گویره ی نویسی لوقا فییرمان دهکات که رهتکردنه وهی بهزهیی و میهره بانی عیسا ده بیته هوئی سزادان.

عیسا تنها وهک پیاویکی چاک وینا نه کراوه، به لکو وهک کهسیک که داوا له خه لک دهکات تهویه بکن و باوهری پی بهین و شوینی بکهن! له لوقا ۵: ۲۳ عیسا ده لیت: "نه هاتووم بو بانگکردنی راستودروستان، به لکو گونا هباران بو تهویه کردن." له لوقا ۱۳، هه موو ئه و کهسانه ی تهویه دهکن، لیان خوش دهن، به لام ئه وانه ی تهویه ناکهن وهک ئه و کایه وان که به ئاگریکی نه کوژاوه ده سووتینرین (۳: ۱۷). ئه گه ر خه لک رمتی بکنه وه تهویه بکن، ئه و سزای خودا به دنیا ییه وه دیت.

بو نمونه له لوقا ۱۰، عیسا سه رکونه ی شمارمکانی جه لیل دهکات چونکه تهویه بیان نه کرد.

له لوقا ۱۲، عیسا ئاگاداری دهکات که ئه و خزمه تکاره ی ویستی گهرمه که ی جیه جی ناکات، پارچه پارچه دهکرت و دمخریته ناو ببیاوهران (۱۲: ۴۶). له لوقا (۱۱: ۲-۳) دا ئه و ئاگاداری دهکات: «تایا وا دهزانن ئه م جه لیلیانه له هه موو جه لیلیه کانی دیکه گونا هبارتر بوون چونکه به و شیویه نازاریان چه شت؟ پیتان ده لیم، نه خیر! به لکو ئه گه ر تهویه نه کن، ئیوه ش هه مووتان به هه مان شیوه له ناو ده چن.» «بویه عیسا له لوقا (۱۳: ۲۴) دا ده لیت: «هه موو کو ششیک بکن بو ئه وه ی له درگا ته سه که هوه بچه ژوروه، چونکه پیتان ده لیم، زور که س هه ول دهن بچه ژوروه و بو یان ناکرت.

لوقا عیسا ی مه سیح وهک سه روک کاهینی خاومن بهزهیی نیشان دهکات بو ئه وهی هانی خه لک بدات تهویه بکن و به ره و لای ئه و بگه پرتتهوه! به لام لوقا هه م بهزهیی خودا و هه م توندیی خودا تومار دهکات. ئه گه ر میهره بانی و بهزهیی خودا به پی وه لام بمینیتتهوه، ئه و به دنیا ییه وه توندی و سزای خودا به داویدا دیت. یه کیک له مه به سته کانی توندیی خودا ئه وه یه که خه لک به ره و تهویه کردن رینمایي بکات. ئه گه ر خه لک تنها باسی میهره بانی خودا بکن و توندیی خودا فهراموش بکن، ئه و تنها نیوه ی ئینجیلیان راگه یاندوه، که له کو تاییدا به هیچ شیویه که ئینجیل نییه، چونکه خه لک چه واشه دهکات.

۳. ئینجیل به گویره ی نویسی لوقا فییرمان دهکات که عیسا خه لکی بو قوتابی بوون بانگ دهکات.

بانگکردن بو بوونه قوتابیه کان.

دوای له ناوه لکیشانی، عیسا یو حه ننا و ئه ندر اوسی بانگه پشست کرد تا وهکو ئه و روزه له گه لیدا به سه ر بهر ۱۶. ئه ندر اوس په تروسی برای هینا بو لای عیسا ۱۷. روزه دو اتتر عیسا بانگی فیلیپسی کرد بو ئه وه ی شوینی بکوه ییت ۱۸. و ئه ویش

ناتانیئیلی هینا بۆ لای عیسا ۱۹. دواتر عیسا چوو بۆ كهفه رناحوم (۴: ۳۱) له جهلیل قوتابییهكانی ۲۱. قوتابییهكانی عیسا ناوبهناو په یوهندیان به عیساوه هه بوو و زۆر بهی كات گوئیان له فیركارییهكانی دهگرت رۆژیک عیسا بانگی په ترۆسی ماسیگر و دوو كورمهكهی زهبدی كرد بۆ ئهوهی شوینی بکهون و بینه راوچی مرۆف (۵: ۱-۱۱). كهمیک دواتر بانگی لیقی (مهتا)ی باجگری كرد بۆ ئهوهی شوینی بکهویت (۵: ۲۷-۳۱). نزیكهی سالیك دواتر (پیش جهژنی پهسخهی سالی ۲۷-سی زایینی) ۲۲. عیسا به دریزایی شهو نوژی كرد و بانگی ۱۲ قوتابی یهكهمی كرد بۆ ئهوهی شوینی بکهون و لهگهلهیدا بمیننهوهتاوهكو مهشقیان پئ بكات (۶: ۱۲-۱۶) ۲۳. قوتابییهكهی بۆ ماوهی زیاتر له دوو سال شوینی كهوتن (تاوهكو كوتا جهژنی پهسخه له سالی ۳۰-سی زایینی). قوتابی به واتای شوینكهوتوویهکی عیسا كه له عیساوه فیڕ دهبیئت. له لوقا ۹: ۲۲ عیسا دهفرمویت كه ههر كهسیك دهتوانیتههلبژیتریت كه بیته دواى ئهوه عیسا ئهوه روون دهكاتوه كه ههر كهسیك دهتوانیته بیته قوتابی ئهوه هیچ بهر بهستیكى تهمن، پهگهز، نهتهوه یان خویندن نییه.

مهرجهكانی قوتابی بوون.

له لوقا ۹: ۲۳ دهلیت: "ئهگهر كهسیك دهویت بیته دواى من، با حاشا له خوی بكات و هه موو رۆژیک خاچهكهی ههلبگریته و شوینم بکهویت." عیسا له بهشی ۱۴ دا سئ مهرجی تر باس دهكات: له لوقا ۱۴: ۲۶ دا دهلیت ناییت ئەندامانی خیزان بینه ریگر له شوینكهوتنی عیسا. له ۱۴: ۲۷ دا دهلیت دهبیته نامادهی قبولكردنی پهتكردهوه و چهوساندنوه بیته لهپیناوه عیسا. و له ۱۴: ۳۳ دا دهلیت ناییت سامانی دنیا بیته ریگر له ئەنجامدانی ویستی خودا.

مهشقیكردن بۆ قوتابی بوون.

له لوقا ۶: ۴۰ عیسا دهفرمویت: «قوتابی له مامۆستاكهی بهرتر نییه، بهلكو ههر كهسیك كه به تهواوی فیڕ بوو، وهك مامۆستاكهی لی دیت». مه بهستی عیسا ئهوهیه كه مهشق به قوتابییهكانی بكات بۆ ئهوهی زیاتر و زیاتر له خوی بچن. ههر له بهر ئهوه شه كه مهشق به كهسایهتیان دهكات. بۆ نمونه، له لوقا ۶: ۴۲ دا دهفرمویت: «سه رهتا دارمه كه له چاوی خۆت دمر بهینه، ئینجا به روونی دهبینیت بۆ دمه هینانی چله كه له چاوی براكهت». ئهوه مهشق به قوتابییهكانی دهكات كه گوئی له وتهكانی خودا بگرن و جیهه جییان بکهن (۶: ۴۷). ئهوه ئالهنگارییان دهكات بۆ تاقیكردهوهی ئهوه راستییانهی كه فیریان دهكات. بۆ نمونه، دواى ئهوهی له نمونهی سامهرییه چاكه كه دا فیریان دهكات كه دراوسیی راسته قینهیان كییه، دهفرمویت: «پرو تۆش ئاوا بکه» (۱۰: ۳۷). دواى ئهوهی ئاگاداریان دهكاتوه كه له جیهاندا دهچهوسینرینهوه، دهفرمویت: «ههر كهسیك له بهردهم خهلكدا دانم پیدایه بنیت، كورپی مرۆفیش له بهردهم فریشتهكانی خودادا دانی پیدایه دهنیت، بهلام ئهوهی له بهردهم خهلكدا حاشام لی بكات، له بهردهم فریشتهكانی خودادا حاشای لی دهكریت» (۱۲: ۸-۹). وه ئهوه دوو دهیاننیریت بۆ راگهیانندی پاشایهتی خودا (۹: ۲: ۱۰).

پهیمان بهستن بۆ قوتابی بوون.

له لوقا ۹: ۶۲ دا ئهوه ئاگاداری دهكات: «هیچ كهسیك دهست بداته گاسنی جووت و سهیری دواوه بكات، شایستهی خزمهتكردن نییه له پاشایهتی خودادا». وه له لوقا ۱۴: ۲۸ دا ئهوه ئالهنگاری قوتابییهكانی دهكات كه سه رهتا دابنیشن و تیچووی قوتابی بوون بکهملین، بۆ ئهوهی وهك ئهوه پیاوه نهبن كه دهستی كرد به دروستكردنی قوللهیهك، بهلام نهیتوانی تهواوی بكات. عیسا ئالهنگاری قوتابییهكانی دهكات كه كارمهكان به ئەنجام بگهیهنن (تهواو كه بن).

۴. ئینجیل به گویرهی نویسنی لوقا كتیبی راستی و بیروباوهره، فیрман دهكات باوهر به چی بهینین.

جگه له سرووشی تابهتی خودا له كتیبی پیروژدا، مرۆقهكان له تاریكیدا دهژین. پرسیری سه رهکی ئهوهیه: "مرۆف چۆن دهتوانیته له بهردهم خودادا بیتاوان بیته؟" (ئهیوب ۹: ۲). ئینجیل به گویرهی نویسنی لوقا كتیبی بیروباوهره. هه ندیک لهو بیروباوهرانه چین كه دهبیته باوهریان پئ بهینین؟

وهلامی پرسیری "عیسا كییه؟"

ئینجیل به گویرهی نویسنی لوقا فیрман دهكات عیسا له مریه له دایك بووه، بهلام مریه مریه پاكیزه بووه و دووگیانبوونی له ریگهی كاركردنی خوداوه بووه. بۆیه عیسا مرۆفی تهواو و خودای تهواوه (۱: ۳۵).

وهلامی پرسپاری "کئی رزگارم دهکات؟"

لوقا ۱۹: ۱۰ فییرمان دهکات عیسا هات بو گهړان و رزگارکردنی ونبووهمکان. تنهها عیساى مهسیح دمتوانیت مروث له گوناوه و سزای نهبهدی رزگار بکات.

وهلامی پرسپاری "چی بکهه بو نهوهی رزگارم بیت؟"

لوقا ۸: ۱۲ فییرمان دهکات که مروث دهبیت باوهر به وتهکانی ناو کتیبی پیروژ بهینیت بو نهوهی رزگاری بیت.

وهلامی پرسپاری "خودا چهند بایهخ به ژیانى من دهدات لیره لهسه زهوی؟"

له لوقا ۱۸: ۷-۸، عیسا فییرمان دهکات که خودا به خیرایى وهلامی نویژی گهلهکهى دهداتهوه. لوقا جهخت لهوه دهکاتهوه که خودا بالادهسته و پلانی رزگاری بو گهلهکهى جیبهجی دهکات!

۵. ئینجیل به گویرهی نویسنی لوقا کتیبی نهخلاقى کردارییه، فییرمان دهکات چوڼ بزین.

مروثهکان بهبی سرووشى خودا له تاریکیهکی روحي و رهوشنیدا دهژین. بو نمونه:

وهلامی پرسپاری "مهسیحیهکان چوڼ مامهله لهگهل دوزمنهکانیان بکهن؟"

له لوقا ۶: ۲۷-۲۸، عیسا فییرمان دهکات: "دوزمنهکانتان خوڅ بویت، چاکه لهگهل نهوانه بکهن که رقیان لیتانه، داواى بهرمکته بو نهوانه بکهن که نهفرمتان لی دهکهن، نویژ بو نهوانه بکهن که خراپهتان لهگهل دهکهن."

وهلامی پرسپاری "مهسیحیهکان چوڼ مامهله لهگهل نهوانه بکهن که ستهمیان لی دهکهن؟"

له لوقا ۶: ۳۷، عیسا فییرمان دهکات: "دادوهری مهکهن تا دادوهری نهکریڼ... لیپورده بن تا لیتان بپوردریت."

وهلامی پرسپاری "سهکرده مهسیحیهکان چوڼ ریبهری گهلهکیان بکهن؟"

له لوقا ۲۲: ۲۴-۳۰، عیسا فییرمان دهکات که سهکردهی راستهقینه فرمانر هوایی ناکات بهسهه خه لکدا، به لکو ههمیشه خزمهتیان دهکات.

۶. ئینجیل به گویرهی نویسنی لوقا کتیبی دلنهواوییه، فییرمان دهکات بوچی دهبیت شادمان بین.

مهسیحیهکان له جیهانیکى پر له بی نومیدیدا دهژین. بهلام ئینجیل شادی دهینیت! فریشتهکه به شوانهکانى گوت:

"مهترسن، مزدهیهکی پر له شادیتان بو دهینم که بو ههموو گهل دهبیت. نه مرو... رزگارکاریکتان بو له دایک بووه" (۲) (۱۰-۱۱).

۱۶ یوحنا ۱: ۳۵-۳۹

۱۷ یوحنا ۱: ۴۱

۱۸ یوحنا ۱: ۴۳

۱۹ یوحنا ۱: ۴۴-۵۱

۲۰ مرقوس ۲: ۱: یوحنا ۲: ۱۲

۲۱ مرقوس ۳: ۷

۲۲ یوحنا ۲: ۱۳

۲۳ مرقوس ۳: ۱۴-۱۹

له سهههتای ئینجیل به گویرهی نویسنی لوقادا پینج سروود ههن:

- سروودهکی نهلیسابات دهربارهی خوڅهویستییه: ههچهنده نهو زور له مریهه گهورهتر بوو، بهلام به راستی دلخوڅ بوو به شادیی مریهه.

- **سروددهکەى مریەم** دەربارەى باوهرە: ئەو شادمانە بە خودا وەک پزگاکارى خۆى. مریەم باوهرى خۆى بە گۆرانى دەردهپریت.
- **سروددهکەى زەکەریا** دەربارەى ئومیدە: ئەو ستایشى خودا دەکات بۆ ئەو ئومیدەى که عیساى مەسیح دەیهینیت.
- **سرودى فریشتەکان** دەربارەى پەرستنه: ئەوان ستایشى خودا دەکات بۆ دیارییه بى وینەکەى بۆ پزگاکردنى مروڤایهتى.
- **سروددهکەى شیمون** دەربارەى تەسلیمبوونه: ئەو دان بە بالادەستى رەهای خودادا دەنیت له ژيانى خۆى و له ژيانى جوولهکە و نەتەوکانى تریشدا.

له ناوهراستى ئینجیل بە گوێرهى نویسنی لوقادا، عیسا خۆى شادمان دەبیت بە شادی قوتابییهکانى دەربارەى پزگاکریان. ئەو بە قوتابییهکانى دەلیت: "شادمان بن بهوهى ناوتان له ئاسمان نووسراوه".

ئەو بە باوکى له ئاسمان دەلیت: «باوکە، پەروردگارى ئاسمان و زهوى، ستایشت دەکەم، چونکه ئەم شتانهت له دانایان و زانایان شاردوووتهوه و بۆ مندا لان ئاشکرات کردوون» (۱۰: ۲۰-۲۱). ههروهها بهو باجگر و گوناهايرانه‌ی که له دەورى کۆبوونهوه دەلیت: «پیتان دەلیم، له‌به‌ردهم فریشتەکانى خودادا شادی دەبیت بۆ یه‌ک گوناهاىر که ته‌وبه‌بکات» (۱۵: ۱۰).

له کۆتایى ئینجیل بە گوێرهى نویسنی لوقاشدا، ئاماژه به‌وه کراوه که قوتابییهکان "شادییه‌کى گه‌ره‌یان هه‌بوو" و به‌ردهوامى ستایشى خودایان ده‌کرد (۲۴: ۵۲-۵۳).

۷. ئینجیل بە گوێرهى نویسنی لوقا کتیبى پیشبیینیه، فیрман دهکات چاوه‌روانى چى بین له داها‌توودا.

عیسا خۆى ده‌سه‌لینیت که پیشبیینیه‌کانى په‌یمانى کۆن دەربارەى مەسیح له ئەودا دینه‌دى. به‌تاییه‌تى پیشبیینیه‌کەى ئیشایا ۵۳. له لوقا ۲۲: ۳۷ دا دەلیت: "نووسراوه: 'له‌گه‌ل یاخییوان ئەژمار کرا؛ و پیتان ده‌لیم ئەمه‌ ده‌بیت له مندا بینه‌دى.

عیسا جه‌خت له‌سه‌ر پۆیستی لیکۆلینه‌وه له پیشبیینیه‌کان به‌ دلێكى باوهرداره‌وه ده‌کاته‌وه.

له لوقا ۲۴: ۲۵-۲۷ دەلیت: "ئەى چه‌ند گیلن و دل‌تان چه‌ند گرانه‌ بۆ باوهرکردن به‌ هه‌موو ئەوه‌ى پیغه‌مبه‌ران گوتووینا! "ئایا نه‌ده‌بوو مەسیح ئەم ئازارانه‌ بچیزیت و بچینه‌ ناو شکۆمەندى خۆیه‌وه؟

عیسا هه‌ندیک شت دەربارەى ژيانى دواى مردن ئاشکرا ده‌کات که ئەگه‌ر ئەو نه‌یگوتایه‌ به‌ ناديارى ده‌مانه‌وه.

له لوقا ۱۲: ۴۷-۴۸ دا فیрман ده‌کات که له دادوهرى کۆتاییدا، خه‌لک به‌پێى زانیارییان دەربارەى ویستی خودا دادوهرى ده‌کرین. "ئەو خزمه‌تکاره‌ى ویستی گه‌وره‌کەى ده‌زانیت و... ئەنجامى نادات، زۆر لى‌ ده‌دریت." له لوقا ۱۶ دا، راستى به‌هه‌شت و دۆزه‌خ دواى مردن فیрман ده‌کات. هه‌روه‌ها فیрман ده‌کات که مه‌حاله‌ مردوان هه‌چ په‌یوه‌ندییه‌کیان به‌ زیندوو‌ه‌کانى سه‌ر زه‌وییه‌وه هه‌بیت.